

УДК 330.55.051
JEL Classification: E010

Даниліна Світлана

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ВАЛОВОГО ВНУТРІШНЬОГО ПРОДУКТУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню динаміки розвитку економіки України протягом останніх років на тлі зміни показника валового внутрішнього продукту в європейських країнах. В роботі використані загально наукові та спеціальні методи економічної теорії, а саме: генетичний метод, системний підхід, принцип єдності історичного та логічного. Досліджено динаміку змін валового внутрішнього продукту України та інших країн світу, протягом 1991–2018 років. Досліджено прогнозовані зміни показника валового внутрішнього продукту в Україні, здійснені різними міжнародними організаціями. Відображено сучасний стан рівня валового внутрішнього продукту України в порівнянні з іншими країнами. Висвітлено зміст макроекономічних процесів, що визначають сучасний економічний стан України. Здійснено порівняння показника валового внутрішнього продукту України з показниками інших країн світу. Для порівняльного зіставлення використовувався показник валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності на душу населення (реальний валовий внутрішній продукт). Акцентовано увагу, що і в Україні, і в групах країн Європи наявна позитивна тенденція до зростання. Обґрунтовано, що в Україні зростання реального валового внутрішнього продукту є незначним. Визначено зовнішні та внутрішні причини повільного зростання реального валового внутрішнього продукту, зокрема високий рівень корупції; війна на Сході; зростання інфляції, облікової ставки НБУ; низька інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств; зростання зовнішнього боргу; зношеність транспортної інфраструктури, слабка економічна динаміка, відсутність стратегії розвитку країни. Наведено напрямки розв'язання ситуації, що склалася в країні, запропоновано шляхи зростання темпів приросту валового внутрішнього продукту з врахуванням досвіду провідних країн світу.

Ключові слова: номінальний ВВП, реальний ВВП, ВВП за паритетом купівельної спроможності, ВВП по ПКС на душу населення.

Danilyna Svetlana

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF THE GROSS DOMESTIC PRODUCT OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the research of the dynamics of economic development of Ukraine in recent years against the backdrop of changes in the gross

domestic product in European countries. General scientific and special methods of economic theory, namely: genetic method, systematic approach, the principle of unity of historical and logical have been used in the paper. The dynamics of changes in gross domestic product of Ukraine and other countries of the world during 1991–2018 has been investigated. The projected changes in the gross domestic product in Ukraine by various international organizations have been investigated. The current state of the level of gross domestic product of Ukraine in comparison with other countries has been defined. The content of macroeconomic processes determining the current economic situation of Ukraine has been highlighted. The indicator of gross domestic product of Ukraine has been compared with other countries of the world. The gross domestic product by purchasing power parity per capita (real gross domestic product) has been used for comparative comparison. It has been emphasized that there is a positive upward trend in both Ukraine and groups of European countries. It has been substantiated that in Ukraine the growth of real gross domestic product is insignificant. External and internal causes of slow growth of real gross domestic product, in particular: high level of corruption; the war in the East; rising inflation, NBU discount rate; low investment attractiveness of domestic enterprises; growth of external debt; deterioration of transport infrastructure, poor economic dynamics, lack of country development strategy have been identified. The directions of solving the current situation in the country have been presented, the ways of increasing the growth rate of gross domestic product taking into account the experience of the leading countries of the world have been given.

Keywords: nominal GDP, real GDP, GDP at purchasing power parity, GDP at PPP per capita.

Данилина Светлана

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ВАЛОВОГО ВНУТРЕННЕГО ПРОДУКТА УКРАИНЫ

Аннотация. Статья посвящена исследованию динамики развития экономики Украины в последние годы на фоне изменения показателя валового внутреннего продукта в европейских странах. В работе использованы общенаучные и специальные методы экономической теории, а именно: генетический метод, системный подход, принцип единства исторического и логического. Исследована динамика изменений валового внутреннего продукта Украины и других стран мира, в течение 1991–2018 годов. Исследованы прогнозируемые изменения показателя валового внутреннего продукта в Украине, осуществленные различными международными организациями. Отражено современное состояние уровня валового внутреннего продукта Украины по сравнению с другими странами. Освещено содержание макроэкономических процессов, определяющих современное экономическое состояние Украины. Проведено сравнение показателя валового внутреннего продукта Украины с показателями других стран мира. Для сравнительного сопоставления

использовался показатель валового внутреннего продукта по паритету покупательной способности на душу населения (реальный валовый внутренний продукт). Акцентировано внимание, что и в Украине, и в группах стран Европы имеется положительная тенденция к росту. Обосновано, что в Украине рост реального валового внутреннего продукта незначителен. Определены внешние и внутренние причины медленного роста реального валового внутреннего продукта, в частности высокий уровень коррупции; война на Востоке; рост инфляции, учетной ставки НБУ; низкая инвестиционная привлекательность отечественных предприятий; рост внешнего долга; изношенность транспортной инфраструктуры, слабая экономическая динамика, отсутствие стратегии развития страны. Приведены направления решения сложившейся ситуации в стране, предложены пути роста темпов прироста валового внутреннего продукта с учетом опыта ведущих стран мира.

Ключевые слова: номинальный ВВП, реальный ВВП, ВВП по паритету покупательной способности, ВВП по ППС на душу населения.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-9-10-272-273-10-21

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Найважливішою умовою зростання рівня життя є забезпечення економічного зростання. Воно свідчить про збільшення доходів усіх власників факторів виробництва, адже зростання доходів домогосподарств дає їм можливість задовольняти свої потреби на більш високому рівні; зростання доходів підприємств дає змогу вдосконалювати виробництво і підвищувати рівень оплати праці; збільшення доходів уряду дає змогу реалізовувати соціально-економічну політику держави та забезпечувати задоволення суспільних потреб. Саме тому сьогодні дослідження динаміки економічного розвитку країни набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню даної проблеми і на які спирається автор. Окремі питання структури суспільного виробництва та пропорцій розподілу його результатів досліджувалися відомими авторитетами світової економічної науки: Б. Беллом, К. Кларком, Дж. Саксом, Дж. Стігліцем. Є досить цікаві дослідження й українських вчених, де розглядаються питання оцінювання динаміки ВВП та його розвитку, таких як: І. Багратіна, В. Геєць, А. Гриценко, О. Дзюблюк, М. Зверяков, Б. Кваснюк, М. Якубовський, В. Литвицький, І. Манцурова, М. Савлук, А. Савченко, Л. Петкова, О. Пелех та ін. Останнім часом опубліковано ряд

праць, які присвячені дослідженню сучасної структури ВВП України та проблем, що виникають з її недосконалості. Серед них варто виділити статті: В. Бахрушина, І. Крючкової, А. Циганюк. Однак швидкі зміни чинників, які впливають на динаміку економічного розвитку, зумовлюють потребу постійного вивчення та аналізу показників економічного розвитку загалом і ВВП зокрема.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Дослідження основних макроекономічних показників дає змогу оцінити основні процеси, які відбуваються в соціально-економічному житті будь-якої країни. Осмислення одержаних макроекономічних результатів, які відображають тенденцію та динаміку функціонування економічної системи, сприяють більш ефективному та обґрунтованому прийняттю управлінських рішень, удосконаленню планування та прогнозування економічного розвитку. Валовий внутрішній продукт є одним з основних макроекономічних показників, що характеризує стан та напрями розвитку національної економіки. Найчастіше, коли йдеться про ВВП, обмежуються аналізом його динаміки. Цей показник дійсно описує загальний потенціал економіки країни щодо задоволення потреб економічних суб'єктів. Однак, вважаємо, його необхідно доповнювати структурним аналізом, який дає більш повну картину щодо використання зазначеного потенціалу.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення динаміки розвитку економіки України шляхом розгляду аналізу зміни валового внутрішнього продукту України з 1991 року по теперішній час.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для вимірювання економічного розвитку використовують різні показники, статистичний аналіз яких дає змогу оцінити спрямованість і тенденції розвитку, а також чинники, що на нього впливають. На макрорівні основним показником розвитку економіки країни є валовий внутрішній продукт (ВВП) – це важливий показник, за яким можна оцінити розвиток економіки країни. Він вказує ринкову вартість всіх вироблених на території країни протягом року товарів і послуг з метою споживання, експорту та нагромадження за винятком вартості проміжних товарів і послуг, тобто сировини, палива, енергії та інших. Цей показник дає

увлення про загальний матеріальний добробут нації [1, с. 250]. Розрізняють номінальний і реальний ВВП (рис. 1).

Аналіз номінального ВВП України протягом понад 25 останніх років демонструє позитивну тенденцію до зростання протягом усього періоду, за винятком хіба що 2009 р., який припав на період світової економічної кризи 2008–2009 рр. Згідно з прогнозами Світового банку в найближчі декілька років в Україні також очікується зростання ВВП до 3%. Тенденція до зростання стосується також номінального ВВП на душу населення [2].

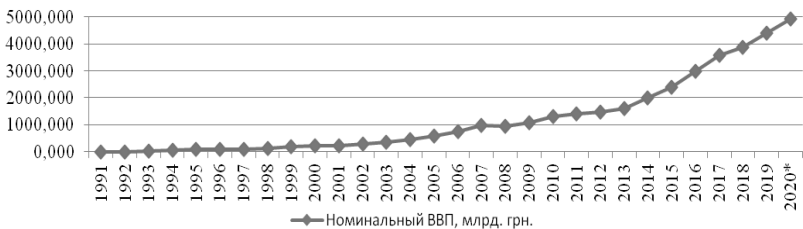

Рис. 1. Динаміка номінального ВВП України за 1991–2020 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

У рейтингу країн світу за номінальним ВВП, розрахованим за методикою Світового банку, Україна в 2018 році посідає 60-е місце серед 190 країн світу. Цікаво, що номінальний ВВП в Україні зростає динамічніше, ніж в країнах-сусідах. Однак показник зростання ВВП в 20% – не дає повної картини, оскільки реальний ВВП зріс всього на 2,5%, якщо врахувати інфляцію. За цим показником Україна – беззаперечний лідер і серед країн-сусідів, і на пострадянському просторі – 22,1%. Схожі показники зростання цін в Узбекистані (19%) і Азербайджані (16%). Водночас рівень інфляції в 2018 році в нашій країні був майже в три рази більше, ніж в Білорусі, практично в чотири рази перевищував показник інфляції в Молдові [3].

Номінальні показники не дозволяють проводити як міждержавні порівняння, так і порівняння рівня економічного розвитку однієї і тієї ж країни в різні періоди часу. Такі порівняння можна робити тільки за

допомогою реальних показників, які виражені в незмінних цінах. У реальному ВВП враховується, в якій мірі зростання ВВП визначається реальним зростанням виробництва, а не зростанням цін (рис. 2).

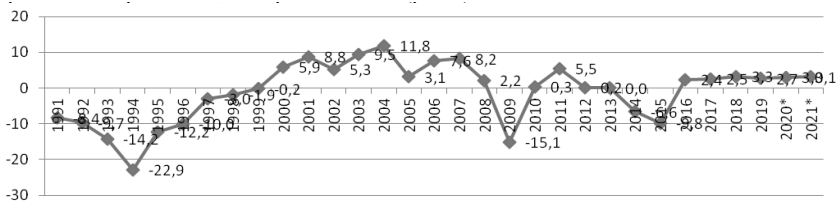

Рис. 2. Динаміка зміни реального ВВП України за 1991–2021 рр., %
Джерело: розраховано автором

Якщо розглянути динаміку зміни реального ВВП України з 1991 по 2020 роки, то ситуація докорінно протилежна і тенденція найчастіше має негативний характер. Можна побачити три глибокі кризи, які наша економіка пережила за період незалежності [2].

Перша пов'язана з кардинальною трансформацією економіки, зумовленою переходом до ринкових відносин, лібералізацією зовнішньої торгівлі, розривом економічних зв'язків у межах колишнього СРСР. Після потрясінь відбулося часткове відновлення завдяки зростанню світових цін на сировину, насамперед продукцію металургії. Поступальний розвиток тривав до 2008 року, однак унаслідок порушення основних макроекономічних пропорцій, зокрема різкого зростання рівня споживання, збільшення залежності від зовнішніх ринків, скорочення зовнішнього попиту, дефіциту зовнішніх запозичень та курсової політики, країна виявилась надто вразливою до погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури. Саме тому під час світової фінансової кризи у 2009 році ВВП України знизився на 15,1%, що було найгіршим показником серед країн СНД. Найбільших втрат у цей період зазнали будівництво, фінанси, переробна промисловість і торгівля. Часткове відновлення економіки протягом 2010–2012 рр. не дало змогу досягнути передкризового рівня 2008 р. Третій удар по економіці у 2013 р. пов'язаний з війною на сході України. Відновлювальне зростання почалося в 2016 році, коли ВВП виріс на 2,4% [4, с. 20].

Впродовж 2016–2018 рр. зростання ВВП триває. В розрізі видів діяльності істотний вплив на зростання ВВП в 2018 році мало виробництво аграрної продукції в результаті рекордного врожаю зернових і олійних культур. Завдяки стійкому споживчому попиту істотний вплив на зростання ВВП мали також сектори торгівлі та послуг. Високими темпами зростало будівництво і фінансовий сектор. Також основними драйверами зростання ВВП в 2018 році були внутрішній і інвестиційний попит. Кінцеві споживчі витрати домогосподарств зросли на 8,9% в річному вимірі, причини: значні темпи зростання заробітних плат, пенсій та переказів трудових мігрантів в Україну. Також зросло валове нагромадження основного капіталу на 14,3% в річному вимірі, зокрема, за рахунок потреби бізнесу в модернізації виробництва та оновлення основних фондів [5, с. 62].

Але знизилися показники переробної промисловості та транспорту. Причиною такого ослаблення були логістичні проблеми і проведення ремонтів на металургійних заводах. Фізичні обсяги експорту товарів і послуг в 2018 році знизилися на 1,6% після зростання на 3,8% в 2017 році. Причиною є погіршення зовнішніх умов протягом року, зокрема, через поширення протекціоністських заходів у світовій торгівлі та зниження врожаю ранніх зернових культур. Істотно сповільнилися також темпи зростання імпорту – з 12,6% у 2017 році до 3,2% в 2018 році, в тому числі через зменшення обсягів закупівлі природного газу на 25% [6, с. 102].

Разом з показником загального ВВП використовують показник ВВП у розрахунку на душу населення. Він не тільки відображає рівень розвитку економіки країни, але й використовується як індикатор рівня добробуту населення. Його також часто використовують під час зіставлення економічного розвитку країни з іншими країнами. Крім цього, для порівняння країн між собою, використовують показники ВВП за паритетом купівельної спроможності населення (ВВП по ПКС) (рис. 3). Цей показник є мірою випуску продукції чи послуг на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності. При цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Динаміка ВВП по ПКС значно відрізняється від динаміки ВВП України, але в історичній перспективі так само повторює всі злети і падіння [2; 3].

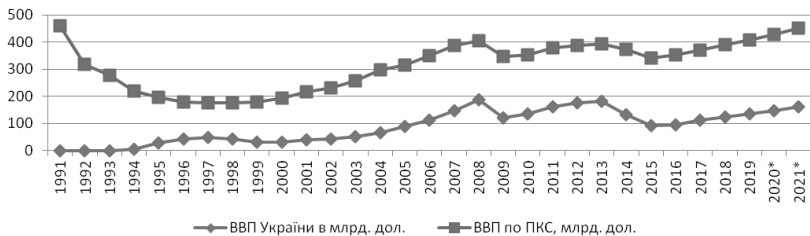

Рис. 3. Динаміка ВВП України за паритетом купівельної спроможності 1991–2021 рр., млрд. дол.

Джерело: складено автором на основі даних [2; 3]

Економіка України 49-я в світі за розміром ВВП по ПКС – 390 млрд. дол. За ВВП по ПКС на душу населення Україна в 2018 році зайняла передостаннє місце серед країн Європи, випереджаючи лише Молдову, і 136-е місце в світі (рис. 4) [3].

Рис. 4. ВВП по ПКС на душу населення 1991–2018 рр., дол.

Джерело: складено автором на основі даних [3]

Якщо розглянути наших найближчих сусідів, то порівняно з іншими країнами зростання України є незначним, спостерігається щоразу більше відставання. Повільні темпи економічного розвитку України загалом мають внутрішній характер, адже йдеться про високий рівень корупції, події на Сході, зростання інфляції, зростання облікової ставки НБУ, низьку інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств, зростання зовнішнього боргу, зношену транспортну інфраструктуру, слабку економічну динаміку тощо.

У 2019 році економічне зростання в Україні триває, але сповільненими темпами (+2,5%). Фактори, що обмежують зростання тимчасові, наприклад, жорстка монетарна політика, яка носить характер стримування інфляції на рівні 5%; стримана фіскальна політика, обумовлена значними виплатами за зовнішнім боргом та уповільненням зростання світової економіки. Усі ці заходи – знижують інвестиційну привабливість країни, стимулюють зростання облікової ставки, знижують вартість цінних паперів і збільшують податковий тиск на бізнес.

Внутрішній попит, як споживчий, так і інвестиційний, залишиться основним драйвером зростання ВВП в Україні. Також можуть бути меншими темпи зростання в будівельній галузі через зниження динаміки попиту з боку населення. Крім того, тенденція до відтоку робочої сили в інші країни зберігається, що може привести до зниження споживання [7, с. 215].

На 2020–2021 роки експерти також прогнозують збільшення динаміки зростання української економіки: НБУ – 2,9 і 3,7%, Мінекономрозвитку – 3,8 і 4,1%, Світовий банк – 3,4 і 3,7%, S&P – 2,8 і 3% відповідно.

За оцінками Світового банку, якщо Україна зберігатиме темпи росту ВВП до 3%, їй знадобиться не менше 50 років, аби наздогнати західного сусіда – Польщу.

Уряд та Прем'єр міністр України розраховують, що за п'ять наступних років економіка України зросте мінімум на 40%. В 2020 році ВВП країни повинен збільшитися на 5%, а в 2021–2024 рр. – на 7% щорічно. Але за останні 5 років тільки п'яти країнам вдалося забезпечити середні темпи зростання ВВП на душу населення більш ніж на 6% в рік. Це Ірландія (+9,3%), Індія (+6,4%), Ефіопія (+6,3%), Китай (+6,3%) і М'янма (+6,01%).

Також необхідно згадати, що у 2015 році Україна провела реструктуризацію боргів. Одним із пунктів угоди став випуск 20-річних інструментів відновлення вартості або ВВП-варрантів. Суми виплати за ними залежать від темпів зростання української економіки. При темпах зростання до 3% на рік – виплати є нульовими, 3%–4% – 15% від приросту ВВП, більше 4% – 40% вартості від кожного відсотка зростання.

При цьому виплати мають здійснюватися лише після того, як український ВВП сягне 125,4 млрд. дол. За даними Світового банку,

у 2018 році український ВВП якраз сягнув 125,5 млрд. дол. При зростанні у 5% за цими паперами потрібно буде віддавати близько 800 млн. дол. щороку, тобто, потенціал зростання країни весь час буде обмежений борговою складовою.

З іншого боку, зростати меншими темпами, ніж на 7% в рік, Україні немає сенсу. Тільки в цьому випадку можна в межах 10 років вийти на показники 2013 року (більш 180 млрд. дол. або 4,5–5 тис. дол. на душу населення в рік) [8].

Якщо ж наша економіка буде зростати в межах 2–3%, то вже через п'ять років, з урахуванням девальвації національної валюти, виникає ризик падіння за точку неповернення, коли реального ВВП не буде вистачати навіть на просте відтворення зношених основних фондів і базової інфраструктури.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямом. Сприяти нашому динамічному зростанню можуть як ендогенні так і екзогенні чинники. Останні поки переважають, у зв'язку з чим економіка України зростає синхронно зі світовими сировинними циклами і разом з ними стрімко падає. Щоб такий екзогенний фактор як високі світові ціни на сировину призвів до щорічного зростання ВВП України на 7%, необхідно, щоб нафтові котирування виростили, як мінімум до 120–140 доларів за барель і протрималися на даному рівні не менше п'яти років.

Крім цього, українська економіка до завершення структурної перебудови і повної адаптації до ринку ЄС, не зможе швидко зростати без адекватного інфляційного імпульсу, найбільш оптимальне значення якого становить приблизно 10% на рік (споживча інфляція).

В умовах України, коли імпорт перевищує експорт, валютних резервів недостатньо, а внутрішнє регулювання цін практично не працює, можливостей нарощувати реальний ВВП більш високими темпами, ніж індекс споживчої інфляції, на жаль, не буде.

Значні макроекономічні дисбаланси, глибокі структурні диспропорції, недостатній рівень прозорості у державному секторі управління призвели до того, що ситуація вимагає термінових коригуючих дій. Першим пріоритетом має бути забезпечення макроекономічної стабільності фінансового сектору. Також необхідним є проведення державної політики, яка повинна супроводжуватися проведенням ключових

структурних реформ. Уряд України повинен проводити заходи з макро-економічної стабілізації, а це означає ведення жорсткої фіскальної політики і продовження політики плаваючого валютного курсу. Крім цього, треба залучати іноземні інвестиції шляхом зміцнення гривні та детінізації економіки. І, нарешті, потрібна максимальна підтримка експортної діяльності за рахунок інформаційної, технічної й правової підтримки самих експортерів, за рахунок сприяння виходу малого й середнього бізнесу на зовнішні ринки.

Література

1. Даниліна С. О. Консолідація виробництва та капіталу в Україні. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 26/2. С. 248–252.
2. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2019).
3. Світовий банк : сайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 12.09.2019).
4. Зверяков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії. *Економіка України*. 2018. №10. С. 10–31.
5. Пелех О. П. Аналіз динаміки ВВП України в контексті Європейського розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. №2. Ч. 2. С. 60–65.
6. *Інтеграція України в глобальний соціально-економічний простір* : монографія / М. І. Зверяков, А. А. Гриценко, О. Г. Білорус та ін. Київ, 2019. 287 с.
7. *Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України* : наукова доповідь / За ред. І. Бобух. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2018. 390 с.
8. У Кабміні назвали п'ять чинників для щорічного росту ВВП на 5–7% / Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 08.10.2019).

References

1. Danylina, S. A. (2015). Konsolidatsiia vyrobnytstva ta kapitalu v Ukraini [Consolidation of production and capital in Ukraine], *Ekonomichnii visnyk universytetu – University Economic Bulletin*, 26/3, 248–252 [in Ukrainian]

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: sait [Website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
3. Svitovyi bank: sait [The World Bank: website]. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/> [in Ukrainian]
4. Zvieriakov, M. I. (2018). Teoretychna paraduhma staloho rozvytku ta ukraïnski realii [Theoretical paradigm for sustainable development and Ukrainian realities], *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 10, 10–31 [in Ukrainian]
5. Pelekh, O. P. (2019). Analiz dynamiky VVP Ukrainy v konteksti Yevropeïskoho rozvytku [Analysis of Ukraine’s GDP dynamics in the context of European development], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 2, 60–65 [in Ukrainian]
6. Zvieriakov, M. I., Gritsenko, A. A., & Belorus, O. G. et al. (2019). *Intehratsiia Ukrainy v hlobalnyi sotsialno-ekonomichnyi prostir* : monograph [Integration of Ukraine into the global socio-economic space], Kyiv, 287 s. [in Ukrainian]
7. Bobukh, I. (Eds.) (2018). *Natsionalni ta hlobalni determinanty ekonomichnoho zrostannia Ukrainy* [National and global determinants of Ukraine’s economic growth], Kyiv: NAN Ukrainy, DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy», 390 s. [in Ukrainian]
8. U Kabmini nazvaly piat chynnykiv dlia shchorichnoho rostu VVP na 5–7% (2019) [The Cabinet of Ministers named five factors for annual GDP growth on 5–7%], Ukrinform: multymediina platforma inomovlennia Ukrainy. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua> [in Ukrainian]